

Wiadomości Numizmatyczne, R. LXII, 2018, z. 1–2 (205–206)

DOI 10.24425/wn.2018.125048

ADAM DEGLER, ARKADIUSZ DYMOWSKI

**NOWOŻYTNE (PARA)NUMIZMATY
W PRADZIEJOWYM KONTEKŚCIE?
FAŁSZERSTWA NA POGRANICZU ARCHEOLOGII
I KOLEKCJONERSTWA MONET**

ABSTRACT: The paper presents three cases of alleged classical coins, that are in fact modern items imitating classical coins, purportedly discovered at prehistoric sites on the present-day territory of Poland. This is used as a starting point for discussion on critical evaluation of numismatic and archaeological sources related to coin finds.

Co oczywiste, kluczową kwestią przy opracowywaniu znalezisk monetarnych jest krytyka źródeł, odnosząca się między innymi do okoliczności dokonania odkryć i ich kontekstu¹. Ciekawym wątkiem w tego typu badaniach są odnotowywane w literaturze tematu odkrycia obiektów nowożytnych², określanych w pierwszych wzmiankach jako monety antyczne. Wśród znalezisk trafiają się między innymi nowożytne fałszerstwa monet antycznych wykonane, jak można przypuszczać, z myślą o wprowadzeniu na rynek kolekcjonerski jako oryginalne zabytki. Jako przykład można przytoczyć fałszerstwo greckiej złotej monety Lizymacha z Raszowej na Opolszczyźnie znalezione pojedynczo, bez żadnego kontekstu archeologicznego³. W prezentowanym artykule zajmiemy się jednak

¹ Artykuł prezentuje rezultaty badań prowadzonych w Instytucie Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego w ramach projektu pod tytułem *Użytkowanie monet antycznych w Europie Środkowo-Wschodniej w średniowieczu i w okresie nowożytnym*, nr 2016/23/B/HS3/00173, finansowanego ze środków Narodowego Centrum Nauki.

² W ujęciu okresu nowożytnego zbliżonym do anglosaskiego pojęcia *modern period*, obejmującego okres nowożytny, wiek XIX i czasy najnowsze według tradycyjnej periodyzacji dziejów przyjmowanej zazwyczaj w pracach polskich autorów.

³ Ciołek 2008, s. 217.

niewo bardziej złożonymi przypadkami, a mianowicie zespołami monet antycznych, ewentualnie monet antycznych i innych zabytków, znalezionymi rzekomo w mniej lub bardziej doprecyzowanym kontekście pradziejowym, w ramach których jedna z domniemyanych monet antycznych okazała się w rzeczywistości obiektem nowożytnym.

Profesor Ludwik Piotrowicz (1886–1957), niezwykle zasłużony badacz starożytności, autor fundamentalnego opracowania historii Rzymu, a jednocześnie kolekcjoner, opublikował w 1937 r. artykuł w „Wiadomościach Numizmatyczno-Archeologicznych”⁴, w którym przedstawił kilkadziesiąt znalezisk z terenu dawnej Galicji, zarówno wschodniej, jak i zachodniej, z lat sześćdziesiątych, siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XIX w., gromadzonych przez inżyniera Ernesta Benesza „przy budowie kolei małopolskich”. Uważna lektura tekstu Piotrowicza prowadzi do przekonania, że autor nie dotarł do wszystkich źródeł ani osób, do których powinien był dotrzeć, aby opracowanie miało charakter pełny. W związku z tym nie był w stanie przeprowadzić pełnej krytyki źródeł, co oznaczało, że musiał czytelników pozostawić w niepewności. Jednak uwagi sygnalizujące taki stan rzeczy nie zostały dotąd należycie wzięte pod uwagę i cały szereg rzekomych znalezisk wszedł do literatury naukowej. W toku opracowania znalezisk z terenu Galicji Wschodniej pojawiły się dalsze wątpliwości, tym razem związane z charakterem samego materiału numizmatycznego⁵.

Jednym z numizmatów budzących najpoważniejsze zastrzeżenia jest odlew brązowy monety wymyślonej zapewne w XVI lub XVII w., który miał zostać znaleziony 14 czerwca 1864 r. w Zabrzeży pod Starym Sączem w Małopolsce⁶. Na awersie krążka o średnicy 18,6 mm jest głowa charakteryzująca się ostrymi rysami twarzy, legenda po prawej stronie P SENPRONIVS i obiekt przypominający *meta* w konwencji dawnych przedstawień Circus Maximus; na rewersie umieszczono obiekt w kształcie *spina* w konwencji dawnych przedstawień Circus Maximus, podzielony poniżej wierzchołką na trzy poziomy (dolny, środkowy, górny) i dwie części (lewa, prawa)⁷. Na środkowym poziomie po prawej i lewej znajdują się litery P-S, inicjały P. Senproniusa. Po lewej laska z wieńcem u góry, wokół której owinięty jest wąż, dalej na lewo monogram, także zapewne Senproniusa, po prawej

⁴ Piotrowicz 1937, s. 95–109.

⁵ Analiza tekstu Piotrowicza i rzekomych znalezisk w nim opisanych, przechowywanych w Muzeum Archeologicznym w Krakowie, będzie przedmiotem osobnych tekstów Kirilla Myzgina i Adama Deglera (w przygotowaniu), w ramach grantu „Znaleziska monet rzymskich z ziem Polski i historycznie z Polską związanych” (FRC PL), kierowanego przez Aleksandra Burschego z Instytutu Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego, numer projektu 0047/NPRH2/H11/81/2012.

⁶ Wraz z tą monetą, w tym samym miejscu i dniu miał zostać znaleziony as Trajana.

⁷ <http://bibliodyssey.blogspot.com/2009/04/circus-maximus.html> [dostęp: 28.02.2018]; http://romanhistorybooks.typepad.com/roman_history_books_and_m/2009/04/circus-maximus-illustrations-from-1600.html [dostęp: 28.02.2018]; <http://anewchronology.blogspot.com/2015/10/pyramids-within-roman-realms-east-west.html> [dostęp: 28.02.2018].

legenda PIETAS⁸ (ryc. 1). Nie jest to oczywiście numizmat antyczny, a jedynie naśladowujący monetę rzymską z czasów Republiki. Emitent o imieniu Senpronius nie jest znany w numizmatyce antycznej. Emitenci o podobnym imieniu z okresu Republiki to L. Sempronius Pitio (148 r. przed Chr.)⁹, Ti. Sempronius Gracchus (ok. 40 r. przed Chr.)¹⁰ i L. Sempronius Altratinus (ok. 39 r. przed Chr.)¹¹. Obiekty tego typu znane są wyłącznie z kolekcji o metryce sięgającej XVII–XVIII w.¹², a z informacji w dawnych publikacjach wynika, że pierwowzór kopii brązowej przechowywanej w Muzeum Archeologicznym w Krakowie wykonany był w srebrze¹³, a zatem imitował zapewne denar republikański. Jego wystąpienie w znalezisku może mieć zatem jedynie charakter wtórny (ukrycie dawnej kolekcji), co wydaje się bardzo mało prawdopodobne w przypadku Galicji w drugiej połowie XIX w. Numizmat jest jednym z poważnych argumentów podważających autentyczność znalezisk ze zbioru Benesza.

Ryc. 1. Moneta znaleziona rzekomo w Zabrzeży (zbiory Muzeum Archeologicznego w Krakowie, fot. Agnieszka Susul)

Kolejnym przypadkiem jest zespół z Masłowa (niem. Massel) pod Trzebnicą na Dolnym Śląsku, opisany przez Leonharda Davida Hermanna (1670–1736), tamtejszego pastora i jednocześnie pioniera archeologii śląskiej¹⁴. W 1711 r. L.D. Hermann wydał drukiem *Maslographie*¹⁵, bodaj pierwszą monografię stanowiska archeologicznego z terenu Śląska. W owej pracy zawarty jest między innymi opis monet antycznych i średniowiecznych znalezionych na wzgórzu

⁸ Opis monety sporządził Adam Degler.

⁹ RRC 216.

¹⁰ RRC 525.

¹¹ RRC 530.

¹² *Catalogus* 1677, s. 152, nr 24 (opis pozycji katalogowej: „SEMPRONIVS. PIETAS”); Pfauf 1745, s. 66 (opis pozycji katalogowej: „P. SENPRONIVS. Caput nudum ponè Cista pro imponendis suffragiis. Rs. PIETAS. Pyramis erecta, baculus corollam vestitus.”).

¹³ Rasche 1789, s. 566: „AR”.

¹⁴ Związły opis działalności L.D. Hermanna na polu archeologii można znaleźć w: Ciołek 2006, s. 226–229.

¹⁵ Hermann 1711.

zwanym Töppelberg w Masłowie¹⁶, domniemanym wielokulturowym stanowisku archeologicznym¹⁷. Analizy tekstu pod kątem znalezisk monet antycznych dokonali Renata Ciołek i Marcin Rudnicki, którzy wymieniają jedną monetę celtycką¹⁸ i 26 monet rzymskich¹⁹ odkrytych w Masłowie oraz 33 kolejne monety rzymskie z okolic Masłowa²⁰. Wspomniana badaczka odrębnie potraktowała rzekomą rzymską monetę z okresu Republiki²¹ (ryc. 2). Była to moneta brązowa, według L.D. Hermanna znaleziona na badanym przez niego archeologicznie wzgórzu Töppelberg²². Na awersie widnieje głowa w prawo i legenda otokowa M VALERIVS CORVINVS. Natomiast na rewersie umieszczono kruka siedzącego na pancerzu i legendę otokową CONSENSV SEN ET EQ ORDIN P Q R. Określając zabytek R. Ciołek słusznie uznała, że jest to nowożytny falsyfikat²³. Postawiła jednocześnie hipotezę, że L.D. Hermann padł ofiarą żartu polegającego na podrzuceniu nowożytnego przedmiotu na wzgórzu Töppelberg przez jego przyjaciół²⁴. Spostrzeżenie R. Ciołek odnośnie do nowożytnej proveniencji zabytku potwierdza fakt, że analogiczny obiekt, wykonany jednak w srebrze i określony jako „wątpliwy”, w latach 70. XVIII w. był w ratyzbońskiej kolekcji numizmatycznej Michaela Timotheusa Pfeiffera, razem z oryginalnymi monetami antycznymi²⁵. Rzekoma moneta Corvinusa to fantazyjny okaz niemający odpowiednika wśród oryginalnych monet antycznych.

Ryc. 2. Moneta znaleziona rzekomo w Masłowie (źródło: Hermann 1711, tabl. V)

¹⁶ Hermann 1711, s. 155–160.

¹⁷ Rudnicki 2012, s. 164.

¹⁸ Rudnicki 2012, s. 163–185.

¹⁹ Ciołek 2008, s. 143–146, nr 227.

²⁰ Ciołek 2008, s. 146, nr 228.

²¹ Ciołek 2008, s. 146–147.

²² Hermann 1711, s. 158 i tabl. V.

²³ Ciołek 2006, s. 229.

²⁴ Ciołek 2006, s. 229.

²⁵ Pfeiffer 1773, s. 13–14, nr 42. Opis pozycji katalogowej: „M. VALERIVS. CORVINVS. Cap(ut). nudum, barbat(um). ad pect(us). cum pallio l(aevus?). toga sin(us). CONSENSV. SENAT. ET. EQ. ORDIN. P. Q. R. Corvus thoraci sinistr(osus). insidens, rostro lauream tenet: a sin(istris). clypeus & hasta transversa, a dext(ris). galea adposita est. Arg(enteum). med for(te?). dubius.”

Uderzające podobieństwo do zespołu masłowskiego pod kątem źródła informacji i wskazanego miejsca znalezienia wykazuje zespół z Brzegów pod Jędrzejowem na Kielecczyźnie. W latach 50. XX w. Andrzej Kunisz (1932–1998), zbierając informacje o znaleziskach monet antycznych z terenu Małopolski²⁶, dotarł do księdza Stanisława Skurczyńskiego (1892–1972), ówczesnego proboszcza parafii rzymskokatolickiej w Gnojnie pod Chmielnikiem, a jednocześnie archeologa-amatora i kolekcjonera zabytków archeologicznych. Ks. Skurczyński przekazał A. Kuniszowi szereg danych o znaleziskach z Kielecczyzny, między innymi na temat trzech monet rzymskich odkrytych jakoby na terenie starożytnego cmentarzyska „na Szczotkach” w miejscowości Brzegi, gdzie w okresie międzywojennym pełnił funkcję proboszcza. Dwie z owych monet znajdowały się w kolekcji ks. Skurczyńskiego, w związku z czym A. Kunisz miał okazję zapoznać się z nimi. Były to rzymski denar Wespazjana i moneta określona przez A. Kunisza jako domniemany rzymski denar z okresu Republiki²⁷. Na awersie drugiej z monet widniała głowa w lewo i nieco zatarty napis: SCIPIO AFR[...]. Na rewersie natomiast kwadryga jadąca w prawo, a obok napis w dwóch wierszach CA[...]/SVBAC²⁸. Biorąc pod uwagę notatkę autorstwa Edwarda Herberta Bunbury z ostrzeżeniem o zidentyfikowanych fałszerstwach, opublikowaną w 1868 r. w *Numismatic Chronicle*²⁹, nie można mieć wątpliwości, że rzekoma moneta republikańska z kolekcji ks. Skurczyńskiego była obiektem nowożytnym, imitującym nieistniejącą w rzeczywistości monetę rzymską³⁰. Analogiczna moneta, w dwóch wersjach: srebrnej i odlanej z brązu, figuruje jako fałszerstwo w katalogu kolekcji szwajcarskiego kantonu Argowia opublikowanym w 1871 r.³¹. Podobne opisane obiekty są również wymieniane w dawniejszych publikacjach, co wskazuje, że fałszerstwo jest starsze niż dziewiętnastowieczne. Moneta w srebrze wymieniona jest w leksykonie monet greckich i rzymskich autorstwa Johanna Christopha Raschego z 1789 r.³², natomiast moneta z nieokreślonego metalu widnieje w katalogu kolekcji Johanna Geорга Friedricha von Hagen z Norymbergi wydanym w 1769 r.³³ Ponadto opis jakiegoś zabytku

²⁶ Kunisz 1958, *passim*.

²⁷ Kunisz 1958, s. 198–199; Kunisz 1985, s. 32–33, nr 16.

²⁸ Opis i fotografie monety zostały opublikowane w: Kunisz 1958, s. 199.

²⁹ Bunbury 1868, s. 177. Opis monety: „Obv. - P. SCIPIO AFRIC. Bald and beardless head to left. Rev. - CART. SVBAC. Scipio in triumphal quadriga to right.” E.H. Bunbury określił obiekt jako “false denarius”.

³⁰ Dymowski 2016, s. 144.

³¹ Münch 1871, s. 279, nr 31 i 32. Opis monety srebrnej: „P.SCIPIO.AFRIC. Kopf des Scipio n.l.)(CART.SVBAC. Trumphant auf einer Quadriga n. r. Silber (6), g. Gr. 4,10, gefälschter Denar.” Opis monety brązowej: „PRO.SCIPIO - AFRIC. Kopf des Scipio n.l.)(CARTHAG.-SVBAC (2zeilig im obern Felde). Trumphant auf nach r. gezogener Quadriga. Kpfr. (10), moderner Guss.”

³² Rasche 1789, *szp.* 160 (*recte* 260). Opis monety: „P. SCIPIO AFRI. Huius caput nudum.)(CART. SVBAC. *Carthago Subacta*, Scipio in quadrigis triumphalibus. AR.”

³³ Hagen 1769, s. 503. Opis monety: “Ein Kopf, P. SCIPIO AFRIC. Ein vierspänniger Trimpfwagen, mit CART. SVBAC.”

srebrnego z napisami P.SCIPIO AFRIC i CART.SUBAC przytacza Jakob Gronovius w trzecim tomie swojego Thesaurusa zabytków „greckich” z 1698 r.³⁴, co z pewną dozą ostrożności pozwala przesunąć datowanie interesującego nas obiektu z kolekcji ks. Skurczyńskiego najpóźniej na koniec XVII w. Warto dodać, że część kolekcji ks. Skurczyńskiego obejmującą przede wszystkim monety średniowieczne, nabyło w 1968 r. Muzeum Narodowe w Krakowie³⁵. Wśród zakupionych monet znajdowała się srebrna moneta (opisywana w literaturze tematu przez różnych autorów jako miliarensis lub silikwa) cesarza zachodniorzymskiego Johannesesa (423–425) znaleziona jakoby w Korytnicy pod Jędrzejowem³⁶. Moneta ta w przytoczonej przez Kazimierza Godłowskiego zgodnej opinii Aleksandry Krzyżanowskiej i Aleksandra Burschego jest fałszyfikatem³⁷. Jest to więc kolejny przypadek monety antycznej ze zbioru ks. Skurczyńskiego, pochodzącej jakoby ze znalezisk z okolic Jędrzejowa, która okazała się nowożytnym fałszerstwem³⁸.

Tak więc w wypadku rzekomych monet antycznych z Zabrzeży, Masłowa i Brzegów mamy do czynienia z obiektami, które w XVII–XVIII w. i później, a może również wcześniej, funkcjonowały na rynku kolekcjonerskim jako monety antyczne, choć w niektórych przypadkach już wówczas kwestionowano ich autentyczność. Prawdopodobnie mamy do czynienia z fałszerstwami wykonanymi w okresie Renesansu lub niewiele później z myślą o ich sprzedaży na ówczesnym rynku kolekcjonerskim. I nawet jeśli intencja wytwórców tych (para)numizmatów była inna, obiekty te funkcjonowały jako fałszerstwa na szkodę kolekcjonerów. Świadczy o tym obecność zabytków analogicznych do znalezionych rzekomo w Zabrzeży, Masłowie i Brzegach w nowożytnych kolekcjach monet antycznych.

Nowożytne fałszerstwa z Zabrzeży, Masłowa i Brzegów zostały słusznie usunięte z listy rzeczywistych znalezisk monet antycznych z terenu obecnej Polski. Należy się jednak zastanowić, czy i w jakim stopniu obecność w tych trzech zespołach obiektów nowożytnych rzutuje na wiarygodność informacji odnośnie do pradziejowego kontekstu pozostałych monet antycznych wchodzących w skład

³⁴ Gronovius 1698, Rozdział P. Cornelius Scipio, bez numeru strony.

³⁵ Krzysztofowicz 1969, s. 234–236.

³⁶ Kunisz 1985, s. 89, nr 109 II.

³⁷ Godłowski 1985, s. 117, przyp. 63.

³⁸ Moneta Johannesesa miała być rzekomo znaleziona ok. 1922 r. na wydmach w zachodniej części Korytnicy (Kunisz 1958, s. 195–196; Kunisz 1985, s. 89, nr 109 II). Opis taki pasuje do części wsi zwanej Podgrodzie, gdzie w latach dwudziestych i trzydziestych XX w. znaleziono jakoby 20 monet rzymskich (18 denarów i 2 sesterce z I–II w.), które w latach pięćdziesiątych XX w. znajdowały się w prywatnej kolekcji ks. Skurczyńskiego (Kunisz 1958, s. 195–198; Kunisz 1985, s. 87–89, nr 109 I). Monety z Korytnicy-Podgrodzia zostały zinterpretowane przez A. Kunisza jako rozproszony skarb i jako taki zostały ujęte w stosownych inwentarzach znalezisk (Kunisz 1973, s. 52, nr 63; Kunisz 1985, s. 87–89, nr 109 I). Biorąc pod uwagę całokształt naszej obecnej wiedzy na temat fałszywych monet antycznych ze zbioru ks. Skurczyńskiego, pochodzących jakoby ze znalezisk z Kielecczyzny, należałoby się zastanowić, czy aby nie wykreślić domniemanego depozytu z Korytnicy z listy skarbów monet antycznych znalezionych na terenie Polski.

tych zespołów. Jest bardzo prawdopodobne, że monety antyczne z kolekcji Ernesta Benesza, Leonharda Davida Hermanna i ks. Stanisława Skurczyńskiego, wskazane jako lokalne znaleziska, zostały w rzeczywistości nabyte na rynku kolekcjonerskim, podobnie jak nowożytnie fałszerstwa monet antycznych³⁹. Być może mamy do czynienia z przypadkami analogicznymi do rzekomych znalezisk z Gdańska-Św. Wojciecha, zdemaskowanych przez R. Ciołek jako kolekcja numizmatyczna lokalnego nauczyciela Józefa Nikodema Pawłowskiego, który dzięki informacjom o rzekomych odkryciach chciał zbudować swoją pozycję w środowisku naukowym⁴⁰. Czy więc w konsekwencji nie należałoby uznać, że oryginalne monety antyczne opisywane przez E. Benesza, L.D. Hermanna i S. Skurczyńskiego jako znaleziska w kontekście pradziejowym w rzeczywistości mają kontekst nowożytny? Odpowiedź na to pytanie nie jest jednoznaczna, jednak w naszej ocenie opisane okoliczności wskazują na konieczność zachowania daleko idącej ostrożności przy uwzględnianiu tych monet w ramach inwentarzy znalezisk monet antycznych odkrytych w kontekstach pradziejowych na terenie obecnej Polski.

SKRÓTY

RRC — M.H. Crawford, *The Roman Republican Coinage*, Cambridge 1974.

BIBLIOGRAFIA

Bunbury E.H.

1868 *False denarii of Labienus and others*, *The Numismatic Chronicle and Journal of the Numismatic Society*, New Series, t. VIII, s. 177–179.

Catalogus

1677 *Catalogus Lapidum pretiosorum, Achatum, Onyrium, Sardonyum, Jaspidium, Corneolorum, Granatorum, caelatorum, sculptorum, simulacrorum, statuarum, ac Omnis generis antiquae supellectilis: Nec non Numismatum Graecorum, Romanorum, Indorum & aliarum gentium. Antiquorum, Recentiorum, Aureorum, Argenteorum, Aerorum, exquisitae elegantiae, probitatis, raritatis. longa annorum serie, indefesso labore, maxima impensa congestorum*, Amstelodami.

³⁹ Autentyczność znalezisk z kolekcji Benesza zakwestionowali Kirill Myzgin i Adam Degler w wyniku postępowania, które można określić jako śledztwo numizmatyczno-archiwalne. Wyniki tego dwuletniego dochodzenia, opartego o wieloletnie doświadczenia w pracy nad przygotowaniem inwentarza znalezisk monet rzymskich z terenu dawnej Galicji Wschodniej, prezentowali wspólnie na wystąpieniach w 2017 r. w Warszawie (23 stycznia), Charkowie (26 lutego), Krakowie (21 marca) i Medybożu (22 września). W przygotowaniu są publikacje omawiające przypadek zbioru Benesza.

⁴⁰ Ciołek 1998, *passim*.

Ciołek R.

- 1998 *Monety z Gdańska-Świętego Wojciecha — znaleziska, kolekcja czy naukowa fikcja?*, [w:] J. Kolendo (red.), *Nowe znaleziska importów rzymskich z ziem Polski I*, Corpus der römischen Funde im europäischen Barbaricum, Supplement vol. I, Warszawa, s. 155–192.
- 2006 *Monety rzymskie z terenów Śląska w dawnym piśmiennictwie*, [w:] A. Bursche, R. Ciołek (red.), *Nowe znaleziska importów rzymskich z ziem Polski III*, Corpus der römischen Funde im europäischen Barbaricum, Supplement vol. III, Warszawa, s. 219–242.
- 2008 *Die Fundmünzen der Römischen Zeit in Polen: Schlesien*, Colelction Moneta 83, Wetteren.

Dymowski A.

- 2016 *Nummi serrati, bigati et alii. Coins of the Roman Republic in East-Central Europe north of the Sudetes and the Carpathians*, Warszawa.

Godłowski K.

- 1985 *Przemiany kulturowe i osadnicze w południowej i środkowej Polsce w młodszym okresie przedrzymskim i w okresie rzymskim*, Wrocław.

Gronovius J.

- 1698 *Thesaurus Graecarum antiquitatum in quo continentur effigies virorum ac foeminarum illustrium, quibus in Graecis aut Latinis monumentis aliqua memoriae pars datur, et in quocunque orbis terrarum spatio ob historiam, vel res gestas, vel inventa, vel locis nomina data, ac doctrinam meruerunt cognosci : item variarum regionum Miranda, quae celebrata apud antiquos saxisque et aere expressa occurrunt, omnia ex veris sincerisque documentis petita, et pro serie temporum disposita : adjecta brevi descriptione singulorum, quae aut in eorum vita aut in horum proprietate spectabilia percipi et intelligi refert, ubi variis occasionibus nummi, lapides, inscriptiones, etiam auctorum loca explicantur et emendantur*, t. III, Lugduni Batavorum.

von Hagen J.G.F.

- 1769 *Verzeichniß eines zahlreichen Original-Münzcabinet, Nürnberg*.

Hermann L.D.

- 1711 *Maslographia oder Beschreibung des Schlesischen Massel im Oelf-Bernstädtischen Fürstenthum mit seinen Schauwürdigkeiten, Theils Unterschiedlicher so wohl Heydnischer, als Christlicher Antiquitaeten, Monumenten und Epitaphien, Theils Auf dem so genannten Töppelberge gefundener Sonderbahren Reliquien von Urnis oder Todten-Gefässen, Fibulis, Stylis, Nadeln oder Grieffeln, Messern, Müntzen Donnerkeilen &c. Theils In, und als auch umb Massel in Regno Animal, Vegetabili, und Minerali befindlicher Naturalien, versteinter Muscheln, oder Muschel-Steinen, auch anderen figurirten Stein-Wesens geschliffenen und polirten Steinen, wunderbahren Brunnen, Erd-Baum und Feld-Gewächsen nebst dazu gehörigen Kupffer-Stücken zum Druck gegeben*, Brieg.

Krzysztofowicz A.

- 1969 *Znaleziska monet średniowiecznych z Kielecczyny ze zbioru ks. Stanisława Skurczyńskiego*, Wiadomości Numizmatyczne, r. XIII, z. 4, s. 234–236.

Kunisz A.

- 1958 *Nieznane znaleziska monet rzymskich z Kielecczyny*, Archeologia, t. X, s. 194–214.

- 1973 *Katalog skarbów monet rzymskich odkrytych na ziemiach polskich*, Materiały do prehistorii ziem polskich, cz. V, z. 5, Warszawa.
- 1985 *Znaleziska monet rzymskich z Małopolski*, Wrocław.

Münch A.

- 1871 *Die Münzsammlung des Kantons Aargau*, Argovia. Jahresschrift der Historisches Gesellschaft des Kantons Aargau, t. 7, Aarau.

von Pfau C.

- 1745 *Catalogus Numismatum Antiquorum tam Graecorum quam Romanorum, Ex argento et aere. Magno hactenus sumtu majore cum delectu et summo denique labore et studio congestorum, nunc post praematura fata b. collectoris Casparis de Pfau, Serenissimae Domui Wurtembergicae a consiliis quondam sanctioribus, una cum aliis antiquitatibus, quarum elenchus his sub finem exhibetur; non sigillatim quidam, ast iunctim venalium*, Stutgardia.

Pfeiffer M.T.

- 1773 *Catalogus numismatum antiquorum, Romanorum, Graecorum, gentiumque barbaricarum, ex auro, argento et aere, cum delectu, studio et sumtibus haud contemnendis collectorum: nunc vero post praematurum obitum beati collectoris Michael. Timothei Pfeifferi, liberae S.R.I. civitatis Ratisbon. assesoris quondam meritissimi, rei salinae euisque quaestui exercendo publice admoti, Amatoribus Antiquitatum universim et in solidum venum expositorum*, Ratisbona.

Piotrowicz L.

- 1937 *Znaleziska monet greckich i rzymskich przy budowie kolei małopolskich*, Wiadomości Numizmatyczno-Archeologiczne, t. XVIII, s. 95–109.

Rasche J.Ch.

- 1789 *Lexicon universae rei numariae veterum et praecipue Graecorum ac Romanorum cum observationibus antiquariis geographicis chronologicis historicis criticis et passim cum explicatione monogrammatum*, t. IV, cz. I, Lipsia.

Rudnicki M.

- 2012 *Stater celtycki znaleziony w Masłowie*, Wiadomości Numizmatyczne, r. LVI, z. 2, s. 163–192.

MODERN (PSEUDO)COINS IN A PREHISTORIC CONTEXT? FORGERIES FROM BETWEEN ARCHAEOLOGY AND COIN COLLECTING

(SUMMARY)

A key question in studying a coin find is critical analysis of related sources, including those concerning the circumstances of the find and its context. An interesting thread in such investigations are reports on discoveries of modern items reported initially as

classical coins. Such finds include modern forgeries of ancient coins, supposedly produced with the intent of introducing them into antiquarian market as true classical items. In this paper we deal with somewhat more complex cases, namely assemblages of classical coins or of classical coins and other antiquities, allegedly found in a more or less well defined prehistoric context, among which one of the alleged classical coins proved to be a modern item.

Professor Ludwik Piotrowicz (1886–1957), a distinguished student of Classical Period, the author of a fundamental study on the history of ancient Rome and at the same time a collector, published in 1937 a paper describing several tens of finds from the territory of former Galicia, both eastern and western, made in the 1860s, 1870s and 1880s, collected by engineer Ernest Benesz “during the construction of the Małopolska railways”. Some doubts appeared in the course of recent studies on these finds, concerning the nature of the numismatic material allegedly coming from these finds. One item which aroused greatest doubts is a bronze cast coin that was most likely invented in the 16th or 17th century, purportedly found at Zabrzeż near Stary Sącz in Małopolska in 1864 and now stored at Archaeological Museum in Kraków. The disc 18.6 mm in diameter presents on its obverse a head with sharp face contours, a legend on the right P SENPRONIVS and an object resembling *meta* in the convention of ancient representations of Circus Maximus; the reverse shows an object shaped as *spina* in the convention of old representations of Circus Maximus, divided below the apex into three levels (lower, middle, upper) and two parts (left, right). Letters P-S, P. Senpronus’s initials, are on the middle level on the left and right. On the left a staff crowned with a wreath, and entwined by a serpent, farther left a monogram, apparently also of Senpronus, a legend PIETAS on the right. Of course this is not a classical item but an imitation of a coin from the time of the Republic. An issuer named Senpronus is unknown in Roman numismatics and the items of such type are known from collections dated as far in time as the 17th and 18th centuries.

Another case is the coin assemblage from Masłów (German name Massel) near Trzebnica in the Lower Silesia, described by Leonhard David Hermann (1670–1736), a local pastor and at the same time a pioneer of Silesian archaeology. In 1711 he published *Maslographia*, apparently the first monograph of an archaeological site in Silesia. This work includes descriptions of ancient and medieval coins found on the hill called Töppelberg at Masłów, a supposed multicultural archaeological site. Among the coins there was a bronze piece, allegedly coming from the period of Roman Republic. The obverse shows a head right and a circular legend M VALERIVS CORVINVS. The reverse shows a raven sitting on an armour and a circular legend CONSENSV SEN ET EQ ORDIN P Q R. This is undoubtedly an invented item, not intended as an imitation of a real ancient coin. An alike item, but in silver, and described as “doubtful” in the 1770s, was stored in one of Regensburg’s numismatic collections.

Strikingly similar to the assemblage from Masłów in the source of information and in the declared find place is the assemblage from Brzegi near Jędrzejów in the Kielce district. Andrzej Kunisz (1932–1998), who collected information on finds of ancient coins in Małopolska in the 1950s, reached Rev. Stanisław Skurczyński (1892–1972), then the vicar of the Roman Catholic parish at Gnojno near Chmielnik and at the same time amateur archaeologist and a collector of archaeological items. Rev. Skurczyński shared with A. Kunisz many data on finds from the Kielce district, including those on three Roman coins supposedly discovered at the ancient burial ground at Brzegi. Two of them were kept

in the Rev. Skurczyński's collection, so that A. Kunisz could examine them. These were a Roman denarius of Vespasian and a coin identified by A. Kunisz as a supposed Roman denarius from the period of the Republic. The obverse of the latter had a head left and a partly obliterated inscription: SCIPIO AFR[...]. The reverse featured a quadriga moving right and beside it an inscription in two lines: CA[...] / SVBAC. The alleged Republican coin from the Rev. Skurczyński's collection was in fact a modern make. There were no authentic Roman coins with such representations and inscriptions. Alike coins were noted in numismatic literature in the 17th and 19th centuries. The oldest such record is dated at 1698 and this, with some caution, allows us to shift dating of the item from the Rev. Skurczyński's collection to not later than the end of the 17th century.

So, in the case of the alleged ancient coins from Zabrzeż, Masłów and Brzegi we are dealing with items that circulated in the antiquarian market as ancient coins in the 17th and 18th centuries and later, possibly also earlier, though in some cases their authenticity was put in question already then. We are likely dealing with forgeries produced in the Renaissance period or shortly after with the intent of selling them in to the collectors. Even if the intent of the makers of these (pseudo)coins was different, they functioned as forgeries at the loss of collectors. This is proven by the presence of items analogous to those allegedly found at Zabrzeż, Masłów and Brzegi in modern collections of ancient coins.

The modern forgeries from Zabrzeż, Masłów and Brzegi have been justly removed from the list of real finds of ancient coins on the present-day territory of Poland. It is worth consideration, however, if, and to what degree, the presence of modern items in these three assemblages casts doubts on the credibility of information on the prehistorical context of the other ancient coins in these assemblages. It is likely that the ancient coins from the Ernest Benesz's, Leonhard David Hermann's and Rev. Stanisław Skurczyński's collections, presented as local finds, were in fact acquired at the collectors' market, similarly as the modern forgeries of ancient coins. Shouldn't we thus accept that the original classical coins, described by E. Benesz, L.D. Hermann and S. Skurczyński as finds in prehistorical contexts, come in fact from modern contexts? Though the answer to this question is not obvious, in our opinion the described circumstances suggest that extreme caution is needed when trying to count these coins as classical ones found in a prehistoric context on the present-day territory of Poland.

Adresy autorów / The authors' addresses:

Adam Degler

Zakład Narodowy im. Ossolińskich

Wrocław

adam.degler@ossolineum.pl

Arkadiusz Dymowski

arekdym@yahoo.com